

QUNÍN JOǴALTPAǴAN NAMALAR

Jaksilikova Xurliman Muratbaevna

Ózbekstan Mámleketlik Konservatoriyası Nókis Filiali,

“Ulıwma kásiplik hám social gumanitar pánler”

kafedrası muzıkatanıw qánigeligi 1-kurs studentı.

Ilimiy basshı: Charshemov J.A.

Annotaciya: bul maqalada qaraqalpaq folklorı ham “Jananıw”, “Gúzgi saǵınısh”, “Arıwxan”, “Yara yandıw” sıyaqlı qaraqalpaq xalıq qosıqları haqqında soz baradı. Joqarıda atı ayılıp ótken namalardı ustazım Jamil Charshemov penen birgelikte klavirin jazıp shıqtıq.

Gilt sozler: qaraqalpaq, xalıq, nama, jıraw, baqsı, qosıq, artist, kórkem óner, vocal, dóretiwshilik, dástan.

Qaraqalpaq xalqı Orta Aziyanıń Qızıl qum shóllerinde, Ámiwdárya boyında jasap kelgen. Bul xalıq yarım kóshpeli ómir turmısın keshirip, bir awıldan ekinshi awılǵa kóship bararda óziniń xalıq awızeki dóretpesinde ózi menen birge alıp barıp sol jerdegi xalıqqa úyreter edi. Usılay etip qaraqalpaq folklorı rawajlana baslaydı. Xalıq namaları awızdan-awızǵa “ustaz-shakirt” jolı menen búgingi kúnge shekem saqlanılıp qalıńǵan. Dúnya klassikasınan parqı, bul xalıq dóretiwshiliginde nota sawatqanlıǵı bolmaǵan.

Nama atqarıwshıları jıraw yamasa baqsı dep atalǵan. Jıraw xalıqtıń basınan ótken tariyxtı, qaharmanlıq dástanlar, tariyxıy jırlar, terme hám tolgawlardı jırlaydı, al baqsı bolsa ashıqlıq dástanların duwtar jorlıǵı menen namaǵa saladı. Jırawlardıń repertuarında “Alpamıs”, “Máspatsha” hám “Qırıq qız” dástanları ayrıqsha orındı iyeleydı. Nurabılla, Abdurasuli, Izimbet hám basqalar XIX ásirde ekinshi yarımında júta belgili jırawlar boldı. Sol dáwirde jasaǵan Musa baqsı, Shernazar baqsı, Juman baqsı qaraqalpaq xalqınıń eń jaqsı kórgen baqsıları boldı. Kópǵana qaraqalpaq jıraw hám baqsıları xalıq arasında keńnen málim bolıp, olar tek ǵana Qaraqalpagstanda emes, al Túrkménstan hám Qazaxstanda da dańqı shıqqan. Xalqımızdıń eń súyikli baqsılarınan biri bolǵan Japaq baqsı Shamuratov olardıń arasında eń ataqlı baqsı bolıp esaplanadı. Búgingi kúnde jıraw, baqsılardıń izin dawam etip atırǵan jas awladlar jeterli. Endi sizlerdiń itibarińızǵa xalıq namaları bolǵan, atap aytqanda “Jananıw”, “Arıwxan”, “Yara yandıw”, “Gúzgi saǵınısh” qosıqlarına qaratsam.

“**Jananım**”-vokal janrına tiyisli qosıq bolıp, xalıq awzeki dóretiwshiliginen alındı. Bul qosıqtı birinshilerden bolıp Dawıtbay Qayırov atqarǵan. D.Qayırov elge tanıqlı qosıqshı bolıp, onıń repertuarında “Tuw sırtıńnan qaray-qaray qalǵan qız”, “Sáwdigim”, “Saǵınış”, “Láylim” sıyaqlı tanımalı qosıqları bar. Nama kirisiw menen baslanadı, 2\4 ólshemde, sol minor tonallıǵında, shoq keypiyatta beriledi.

Xalıq sózi

Xalıq naması,
qayta islegen: Jaksilikova Xurliman

Moderato ♩ = 100

Jananım qosıǵı soprano-ostinato variyaciya kórinisinde jazılǵan.

Voice

Ay - sá - nem qu-laq sal me-niń a - xı-ma - ax u - ra - man

Pno.

“**Arıwxan**” - bul nama xalıq arasında baqsılar atqarıwında júda keńnen tarqalǵan.

ARÍWXAN

temasına variaciya

Moderato ♩ = 100

Arıwxan namasın birinshilerden bolıp Genjebay baqsı atqarğan. Genjebay baqsı Arıwxan sıyaqlı namalardı toy-merekelerde xalıqtıń arasında atqarıp kelgen.

Arıwxan naması re-frigiyy ladında jazılğan. Tiykarǵı tema 2\4 ólshemde salmaqlı, onsha tez bolmaǵan tempde jazılğan. Tema lirikalıq keypiyatda, period formasında beriledi.

I-shi variyaciya Allegretto tempinde, tiykarǵı temaǵa salıstırǵanda shoqraq.

I Var. **Allegretto**

II-shi variyaciya Andante tempinde, I-variyciyaǵa qaraǵanda salmaqlıraq, sol minor tonallıǵında jazılğan. Bul bólimniń fakturası jayılgan arpedjio kórinisinde keledi.

II Var. **Andante** ♩=80

III-shi variyaciya Allegretto tempinde saltanatlı xarakterge iye. Songı variyaciya tiykarǵı f-moll tonallıǵına qayıp keledi. Bul bólimniń ayırımashılıǵı sesler oktava korinisinde jazılğan hám namaǵa ózgeshe rux berip turadı.

III Var. **Allegretto**

Nama Qaraqalpaq xalıq qosıǵı bolsa da, Evropa klassik muzıkalı formalarǵa qayta islewge bolatuǵınlıǵın gúwası bolıp atırmız.

“**Yara yandım**” - bul qosıq xalıq arasında keńnen tarqalǵan bolıp onı professional tárizde Ayımxań Shamuratova birinshilerden bolıp atqarǵan. Ayımxań Shamuratova qaraqalpaq hám sovet teatr aktrisası hám qosıqshı. Ol 1968-jılı SSSR xalıq artisti ataǵın alǵan jalǵız qaraqalpaq qızı bolıp esaplanadı.

YARA YANDÍM

Xalıq qosıǵı
Qayta islegen: Jaksilikova Xurlıman

Yara yandım qosıǵı 2\4 ólshemde hám onsha tez bolmaǵan tempte jazılǵan. Bul nama ápiwayı úsh bólimli kóriniste jazılǵan bolıp, eki shetki bólimleri bir-birine uqsas. Ortanǵı bólimi bolsa lirikaliq xarakterda bolıp, xromatikaliq seslerge bay.

Keyingi qosıǵımız elimizde júdá tanımalı qosıqlardıń biri bolǵan “Gúzgi saǵınısh”.

“**Gúzgi saǵınısh**”-sózi hám naması Zarıpbay Xalmuratovǵa tiyisli. Zarıpbay Xalmuratov Qaraqalpaqstan Respublikasına miyneti sińgen kórkem óner ǵayretkeri, Qaraqalpaqstan Respublikası Kompozitorlar awqamınıń aǵzası. Bul insan Respublika rayonları arasında birinshilerden bolıp “Aysánem” folklor ansamblin dúzdi. Bul qosıq tanımalı bolıwına sebebshi insan Begis Temirbayev bolıp esaplanadı. Begis Temirbayev qosıqshı, 2009-jılı Qaraqalpaqstan Respublikasına xızmet kórsetken artist ataǵına iye bolǵan. Házirgi kúnde Begis Temirbayev Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Mádeniyat ministri lawazımında jumıs islep kelmekte.

GÚZGI SAĞÍNISH

Sózi hám naması: Zariqbay Xalmuratov
Qayta islegen: Jaksilikova Xurliman

Nama segız taktlı kirisiw menen baslanıp, eki reprizalı bólimlerden ibarat. Dawıs qatarları tiykarǵı motiv on-altılıqlardan ibarat. Fortepiano jayılǵan arpedjiolar hám akkordlardan ibarat.

Juwmaqlap aytqanda, bul xalıq namaların arnawlı fortepiano klass oqıwshıları atqarıw múmkin.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Dauletyarova G., Kamalova G. A LOOK AT THE WORK OF TEACHER POLATBAY QURBANAZAROV //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 1. – С. 283-288.
2. Saparova G. S., Kamalova G. M. M. TARIKHOV'S ROLE IN THE KARAKALPAK MUSICAL CULTURE //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 1. – С. 276-282.
3. Ulzada O., Kamalova G. M. QARAQALPAQSTANDA OPERA JANRINIŃ RAWAJLANIWI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 37. – №. 2. – С. 36-40.
4. Pirnazarov B., Kamalova G. PEOPLE'S FAVORITE SINGER SAGINBAI MATMURATOV //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 263-2668.
5. Ulzada O., Kamalova G. M. QORAQALPOQ SOZ ASBOBLARI KELIB SHIQISHI //Journal of new century innovations. – 2024. – Т. 44. – №. 2. – С. 166-168.
6. Чаршемов Ж. МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕК КИНОМУСИҚАСИ //Вестник музыки и искусства. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 16-22.
7. Charshemov J. Karakalpak bakhshis and schools of bakhshi art //Teoretical and Applied Science (ISSN: 2409-0085). – 2023. – Т. 118. – С. 178-180.

8. Jamil Charshemov. (2024). PROCESSES OF REALIZATION OF KARAKALPAK FOLKLORE IN SYMPHONIC MUSIC OF 30-80 YEARS OF XX- CENTURY. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(1), 33–36.
9. PROCESSES OF REALIZATION OF KARAKALPAK FOLKLORE IN SYMPHONIC MUSIC OF 1990-2010 OF XX-XXI CENTURY. (2024). *Western European Journal of Modern Experiments and Scientific Methods*, 2(1), 37-41.
10. Charshemov J. Problems of Using Karakalpak Folklore in Composers //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 270-273.
11. Charshemov J. A REVIEW OF MARKABAY JIEMURATOV'S WORK //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 818-821.
12. Чаршемов Ж. БАЛЕТДА ЖЖ НОВЕР РЕФОРМАТОРЛИГИ //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – Т. 33. – №. 2. – С. 20-25.
13. Charshemov J. XVI-XVII ASRLARDA BALETNING YEVROPADA KLASSIK RAQS TURI SIFATIDA RIVOJLANISHI //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 22-27.
14. Charshemov J., Muratbaeva R. JAՆA RUXTAՒI XALIQ QOSIQLARI //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 16-21.
15. Charshemov J., Orazalieva G. BAROKKO DՒWIRINIՆ GARMONIYASІ //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 49-53.